

PAPINSKI KAPELAN IVAN OD CASAMARIJA I BILINOPOLJSKA ABJURACIJA 1203. PAPINSKI LEGAT KOJI TO U BOSNI NIJE BIO?

Ivan MAJNARIĆ
Leksikografski zavod u Zagrebu

UDK 949.75:282"1203"
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 25. XII. 2007.

Autor u prilogu razmatra neka pitanja u svezi s bilinopoljskom abjuracijom te predlaže njihovo drukčije historiografsko razumijevanje od dosadašnjega. Bavi se crkveno-pravnim položajem papinskoga kapelana Ivana od Casamarija, odnosno istražuje kojem je razredu papinskih predstavnika pripadao. Sukladno tim zaključcima nudi razmišljanje o odnosu pape Inocenta III. i papinske Kurije prema pitanju pravovjernosti bosanske vjerske zajednice uopće te bilinopoljsku abjuraciju motri kao posljedicu kompromisa, iz aspekta Kurije između balkanskih političkih prilika i teoloških počela krstjana, uzrokovanoga papinskom pastoralnom brigom za spas vjernih i Kulina kao svjetovnoga zaštitnika neophodnoga za to nastojanje.

Ključne riječi: srednji vijek, papinstvo, bilinopoljska abjuracija, Ivan od Casamarija, delegirani suci, bosanski ban Kulin, krstjani.

Čin bilinopoljske abjuracije od 8. i 30. travnja 1203., kojim je iz aspekta Papinske Kurije okončana etapa uređenja vjerske zajednice na području svjetovne vlasti bosanskoga bana Kulina, naišao je na veliko zanimanje, a time i proučavanje, u historiografiji. Zbog vrijednosti vrela koja ju bilježe ili su s njom u svezi, abjuracija se promatrala u nizu aspekata svekolike tadašnje zbilje, što je omogućilo brojne povijesne, povijesno-geografske, teološke i filološke spoznaje.¹ Pritom je tek nekoliko autora s uspjehom proučavalo širi europski

---

¹ U potanju analizu historiografskih radova o pitanju pravovjernosti bosanske vjerske zajednice potkraj XII. i na početku XIII. stoljeća, pa čak i u njihovo navođenje, ovom prilikom neće se ulaziti, jer to prelazi okvire zacrtane teme. Dovoljno je spomenuti da je pitanje krivovjersstva u Bosni uopće, jedna od najobrađivanijih tematika hrvatske medievistike te upozoriti na iscrpne bibliografije o njoj u: Franjo ŠANJEK, *Bosansko-humski krstjani i katarsko-dualistički pokret u srednjem vijeku*, Zagreb, 1975., str. 11–25; Jaroslav ŠIDAK, *Studije o "Crkvi bosanskoj" i bogumilstvu*, Zagreb, 1975.; Franjo ŠANJEK, *Bosansko-humski krstjani u povijesnim vrelima (13.–15. st.)*, Zagreb, 2003., str. XIII–XXX; ISTI, *Bosansko-humski krstjani (uz 800. obljetnicu bilinopoljske abjuracije)*, *Rad HAZU*, Zagreb, 2004., 487, knj. 41, str. 234–236; na niz radova u časopisu *Prilozi Instituta za istoriju*, 32 (2003) u cjelini *Bilinopoljska abjuracija 1203.* i zborniku radova *Fenomen "krstjani" u srednjovjekovnoj Bosni i Humu*, Sarajevo-Zagreb, 2005., te na iscrpnu literaturu citiranu u njima.

kontekst u kojem je provedena.² No, upravo je za pravilno razumijevanje abjuracije, njezinih uzroka i posljedica, taj kontekst od odlučujućega značenja. Jednim aspektom toga konteksta bavit će se ovaj prilog. Naime, prateći ulogu papinskoga kapelana Ivana, cistercitskoga redovnika iz samostana Casamari, pri abjuraciji, ispitat će se odnos papinstva prema bosanskoj vjerskoj zajednici. U potanju analizu vrela neće se ulaziti,³ već će se u svezi s njima iznijeti samo pojedine napomene. Ponajprije je, međutim, potrebno nešto više reći o Ivanu od Casamarija, papinskom predstavniku pred kojim je abjuracija učinjena.

Ivan od Casamarija obavljao je nekoliko poslanja na istočnojadranskoj obali prije nego je boravio u Bosni. Oko polovice 1197. i, čini se, u prvoj polovici 1198. spominje se kao papinski legat u Dubrovniku u svezi s procjenom, a potom i potvrdom prava lokrumskom samostanu sv. Marije na posjed crkve sv. Marije u Rožatu. Zbog nedostatka vrela nije moguće utvrditi je li tom prilikom legatsku misiju obavljao na istočnojadranskoj obali ili se ondje zatekao kao legat s općim pravom legacije na proputovanju k određitu u koje je bio upućen.⁴ U svakom slučaju, Ivanovo zadržavanje u crkvenoj provinciji Gornjoj Dalmaciji otkriva da je papinstvo pozorno pratilo zbivanja i bilo dobro upoznato sa stanjem tamošnje Crkve. Već tijekom 1199. Ivana će s papinskim podđakonom Šimunom papa Inocent III. uputiti na dvojnu legaciju u Duklju. Ondje su barskomu nadbiskupu Ivanu predali palij, održali sinod te produbili odnose papinstva s Vukanom, vladarom Duklje, te njegovim bratom Stefanom, srpskim velikim županom.⁵ Također su bili upoznati i s Vukanovom

---

² Napose se izdvajaju radovi: Mladen ANČIĆ, Bilinopoljska abjuracija u suvremenom europskom kontekstu, *Prilozi instituta za istoriju u Sarajevu*, 32 (2003) str. 17–38 i ISTI, Bosanska banovina i njezino okruženje u prvoj polovici 13. stoljeća, u: *Fenomen "krstjani" u srednjovjekovnoj Bosni i Humu* (zbornik radova), Sarajevo-Zagreb, 2005., str. 11–25; Lujo MARGETIĆ, Neka pitanja Abjuracije iz 1203. godine, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 46 (2004), str. 85–92 te doradena i proširena verzija toga rada: ISTI, Neka pitanja Abjuracije iz 1203. godine, u: *Fenomen "krstjani" u srednjovjekovnoj Bosni i Humu* (zbornik radova), Sarajevo-Zagreb, 2005., str. 27–103; te Franjo ŠANJEK, Abjuracija bosansko-humskih krstjana u kontekstu heterodoksnih pokreta na kršćanskom zapadu u 12./13. stoljeću, *Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu*, 32 (2003), str. 11–17. Osim tih, za spoznaje o širem europskom kontekstu iskoristivi su i radovi: Milko BRKOVIĆ, Bosansko-humski kršćani u križištu papinske i ugarske politike prema Bosni i Humu, u: *Fenomen "krstjani" u srednjovjekovnoj Bosni i Humu* (zbornik radova), Sarajevo-Zagreb, 2005., str. 129–178; Elma HAŠIMBEGOVIĆ, Prve vijesti o pojavi hereze u Bosni, *Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu*, 32 (2003), str. 39–47; Jadranka NERALIĆ, Srednjovjekovna Bosna u diplomatskim spisima Rimske Kurije, u: *Fenomen "krstjani" u srednjovjekovnoj Bosni i Humu* (zbornik radova), Sarajevo-Zagreb, 2005., str. 371–386; Franjo ŠANJEK, Papa Inocent III. (1198.–1216.) i bosansko-humski krstjani, u: *Fenomen "krstjani" u srednjovjekovnoj Bosni i Humu* (zbornik radova), Sarajevo-Zagreb, 2005., str. 425–439.

³ U citiranoj literaturi to se je višekratno učinilo, a napose se izdvaja rad: Dragutin KNI EWLAD, Vjerodostojnost latinskih izvora o bosanskim krstjanima, *Rad JAZU*, Zagreb, 1949., 270, knj. 1, str. 127–144.

⁴ O značenju općega prava legacije usp. Ivan MAJNARIĆ, "Ruka i oko gospodina pape" – papinski legati u drugoj polovini XII. stoljeća, *Croatica Christiana periodica*, 30 (2006), 57, str. 31–53, ovdje str. 42–45.

⁵ O širem kontekstu te dvojne misije raspravljat će se na drugom mjestu, u pisanoj verziji izlaganja o Dukljansko-barskoj (nad)biskupiji i papinstvu u drugoj polovici XII. stoljeća, održanom na znanstvenom

denuncijacijom bana Kulina da podupire heretike. Nakon povratka u Kuriju papa je Ivana, vjerojatno već u studenom 1199., uputio na legatsku misiju u Konstantinopol.⁶ On se na širem prostoru istočnojadranskoga zaleđa, u Bosni, o čemu će se govoriti niže, ponovno nalazio u drugoj polovici 1202. i u prvoj polovici 1203., a potom je otputovao na legaciju u Bugarsko Carstvo. Vjerojatno nakon povratka, 1204. Inocent III. za zasluge ga je imenovao biskupom Forcone (L'Aquile), a od 1207. do smrti oko 1230. služio je kao biskup Perugie.⁷ Crctice iz njegova života uzoran su primjer hijerarhijskoga napredovanja unutar crkvene uprave potkraj XII. i na početku XIII. stoljeća, ali i djelovanja papinskoga kapelana i familijara kao papinskoga predstavnika.⁸ Upravo Ivanovo poslanje u Bosni u kontekstu njegova djelovanja kao papinskoga predstavnika nije u historiografiji primjereno sagledano.

Naime, povjesničari su proučavajući papinsku ulogu u pitanju bosanske vjerske zajednice propustili podrobnije proučiti pravni okvir djelatnosti Ivana od Casamarija. Njegova uloga pri abjuraciji, kao uostalom i abjuracija sama, najčešće su promatrani s povijesnim odmakom, pri čemu su se spoznaje o vjerskim prilikama u Bosni i Zahumlju iz kasnijega vremena (počevši s 1220–ima) nekritički rabile u tumačenju abjuracije. Osim toga, nije uočena ili nije dovoljno naglašena iznimno važna distinkcija o različitom stajalištu papinstva prema hereticima i onima koji su herezu štilili, dopuštali ju ili nisu djelovali protiv nje. Te su tvrdnje bitne za rekonstrukciju Ivanova poslanja, pa će se i potanje raščlaniti.

U historiografiji se Ivana od Casamarija tijekom poslanja u Bosni jednodušno promatralo kao papinskoga legata, odnosno – uz delegirane suce i nuncije – člana jednoga od tri razreda papinskih predstavnika. Međutim, sačuvana vrela u svezi s njegovim poslanjem u Bosni bilježe ga kao legata samo jednom, i to neizravno. Pritom valja istaknuti da ga s tom čašću ne bilježe vrela papinske provenijencije, u kojima se to ne bi propustilo spomenuti, već ugarski i hrvatski kralj Emerik, i to tek pri kraju pisma Inocentu III. i nakon što je Ivana četiri puta poimence spomenuo bez legatske titule.⁹ Nadalje, za raspravu je vrijedno pismo

---

skupu “Hrvatsko-crnogorski dodiri: identitet povijesne i kulturne baštine Crnogorskog primorja”.

⁶ Usp. *Die Register Innocenz' III.*, Bd. II (dalje: Reg. Inn., odgovarajući svezak) dok. 200 (209), str. 382–389; dok. 202 (211), str. 394–397.

⁷ O Ivanu od Casamarija usp. Werner MALECZEK, *Papst und Kardinalskolleg von 1191 bis 1216*, Wien, 1984., str. 343; Reg. Inn., II, str. 323, bilj. 3; J. NERALIĆ, *Srednjovjekovna Bosna*, str. 375; Condar EUBEL, *Hierarchia catholica medii aevi sive summorum pontificum, S.R.E. cardinalem, ecclesiarum antistitum series ab anno 1198 usque ad annum 1431 perducta*, 1, Monasterii, 1913., str. 98, 396.

⁸ Reinhard ELZE, *Die päpstliche Kapelle im 12. und 13. Jahrhundert*, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Kanonistische Abteilung*, 36 (1950), str. 145–204, ovdje str. 181–182; W. MALECZEK, *Papst und Kardinalskolleg*, str. 343.

⁹ U pismu papi iz druge polovice 1203., moguće rujna, kako se drži u Reg. Inn., VI, dok. 211 (212), str. 361–362, kralj Emerik navodi: *Hinc est quod, cum humilis ac fidelis sanctitatis vestre capellanus I(ohannes) ad presentiam nostram accedens duos principaliores ex his, qui in terra Culin(i) ban(i), prout ferebatur, dampnatam hereticorum sectam [sequebantur], secum duxisset, nos inspectis orthodoxe fidei articulis, quos ad ipsius Ioh(ann)is exhortationem illi, ad quos missus fuerat, iam susceperant, eadem capitula sub sigillo nostro contenta domino illius terre, filio scilicet memorati Culin(i), qui tunc apud nos erat, dedimus districte precipientes, ut ea et alia, si qua Romana sedes eis decetero secundum Deum transmittere decreverit, ab omnibus in terra sua faciat inviolabiliter observari. Idem etiam, cum*

Inocenta III. splitskomu nadbiskupu Bernardu i samomu Ivanu od 21. studenoga 1202. U njemu je papa ukratko izložio dotadašnje odnose Kulina i Kurije oko pitanja pravovjernosti bosanske vjerske zajednice te upotrijebio nekoliko značajnih formula. Naime, dočuvši sumnju kako su mnogi u Bosni zaraženi katarskom herezom, papa je uputio Emerika da naredi Kulinu neka sa čitavoga područja svojega vladanja te heretike protjera, a imovinu im zaplijeni. Papa prenosi da se Kulin, međutim, opravdao da te osobe ne smatra hereticima već katolicima te da ih je spreman poslati u Kuriju, da papa ispita njihovu vjeru i potvrdi je ili osudi. Stoga je Kulin u pratnji dubrovačkoga nadbiskupa Bernarda i dubrovačkoga arhidakona Marina u Rim poslao neke osumnjičenike za herezu. Također je preko njih zamolio papu da uputi prikladnoga pouzdanika (*aliquem virum idoneum de latere*), koji bi u Bosni utvrdio pravovjernost vjere Kulina i njegovih ljudi, odnosno: *evellens et plantans que secundum deum evellenda cognoverit et plantanda*. Budući da je papa želio “zavedenim dušama” omogućiti spasenje, nakon savjetovanja s kolegijem kardinala, poslanje u Bosni povjerio je Ivanu. Papa stoga nalaže splitskomu nadbiskupu Bernardu, koji je upućen u tamošnje prilike, neka pomogne Ivanu da u Bosni ispitaju pravovjernost Kulina, njegove žene i njegova puka. Nađu li ondje sve u skladu s katoličkom vjerom i apostolskom doktrinom, neka to potvrde. No, nađu li heretike, trebaju, bez odobrenja apelacije (*appellatione remota*), postupiti prema papinskom dekretu *Vergentis in senium*.¹⁰

---

hoc iuxta voluntatem nostram admisisset, se in manu nostra ac I(ohannis), archiepiscopi Colocensis, subsequenter obligavit, quod, si decetero supradictos vel alios homines in heresi scienter manutenere vel defendere in terra sua presumpserint, mille marchas argenti persolvat, quarum medietas vobis, altera vero fisco nostro medietas obveniet. Illi preterea duo priores, qui cum prefato capellano vestro I(ohanne) venerunt, tam pro se quam pro fratribus suis, a quibus missi fuerant, in presentia nostra iuraverunt, quod constitutiones a iam dicto fideli legato vestro promulgatas et sibi traditas firmiter observabunt in perpetuum.

¹⁰ Reg. Inn., V, dok. 109 (110), str. 218–219; *Cum igitur in terra nobilis viri Culinus bani quorundam hominum multitudo moretur, qui de dampnata Catharorum heresi sunt vehementer suspecti et graviter infamati, nos carissimo in Christo filio nostro Henr(ico), regi Vngarorum illustri, apostolica scripta direximus contra illos, qui prefatum Culinum super hoc arguens et obiurgans, precepit, ut huiusmodi homines de tota terra sibi subiecta proscriberet, bonis eorum omnibus confiscatis. Ipse vero semetipsum excusans respondit, quod eos non hereticos sed catholicos esse credebat, paratus quosdam eorum pro omnibus ad sedem apostolicam destinare, ut fidem et conversationem suam nobis exponerent, quatinus nostro iudicio vel confirmarentur in bono vel revocarentur a malo, cum apostolica sedis doctrinam velint inviolabiliter observare. Nuper ergo prefatus Culinus venerabilem fratrem nostrum . . . archiepiscopum et dilectum filium . . . archidiaconum Ragusinum et cum eis quosdam ex prefatis hominibus ad nostram presentiam destinavit, petens humiliter et implorans, ut aliquem virum idoneum de latere nostro in terram suam mittere dignaremur, qui tam ipsum quam homines suos de fide ac conversatione diligenter examinet, evellens et plantans, que secundum Deum evellenda cognoverit et plantanda. Nos igitur, qui – licet indigni – vicem eius exercemus in terris, qui non vult mortem peccatorum, sed ut convertantur et vivant, petitionem huiusmodi decrevimus admittendam, cum correctionem illorum paterno desideremus affectu. Quocirca de communi fratrum nostrorum consilio te, fili Ioh(ann)es, ad huius executionem negotii duximus destinandum; quod ut perfectius executioni mandetur, te, frater archiepiscopo, qui tam vicinitate locorum quam rerum experientia super hoc notitiam obtines plenior, duximus adiungendum: discretioni vestre per apostolica scripta precipiendo mandantes, quatinus ad terram prefati Culinus pariter accedentes, de fide ac conversatione tam ipsius quam uxoris et hominum terrae*

Prema Inocentovoj interpretaciji Kulin je zapravo od njega tražio da u Bosnu pošalje legata *de latere*, što osim izrijekom spomenute sintagme *virum de latere*, dodatno potvrđuje upotreba inačice tzv. Jeremijine opomene.¹¹ No, valja također spomenuti da je tijekom Inocentova pontifikata tzv. Jeremijina opomena izgubila dotadašnju ekskluzivnost rezerviranu za ophođenje u svezi s legatskim misijama. Dapače, riječi opomene bile su jedan od središnjih biblijskih citata Inocentove kozmologije,¹² pa ih je često upotrebljavao u različitim prigodama te se stoga ne može pouzdano utvrditi karakteriziraju li one u pismu legatsku misiju.

Druga značajna sintagma iz pisma ona je *appellatione remota*. Riječ je o sintagmi koja je karakterizirala zadatke delegiranih sudaca (*iudices delegati*). Naime, delegirani suci, kao papinski sudski predstavnici na terenu, ispitivali su, a zatim i presuđivali pojedine prijeporne crkvene slučajeve, a služba im je trajala dok ih ne bi riješili. Najčešće su birani među lokalnim crkvenim osobama, biskupima ili opatima, u nastojanju da se nađu što bolji poznavatelji lokalnih prilika. Pojedini slučaj mogao je biti povjeren dvojici ili trojici sudaca. Službu je mogao obavljati i legat s posebnim ovlastima. Za pontifikata Celestina III. jasno su razgraničene ovlasti legata i delegiranih sudaca, čime je završila prva etapa u formiranju institucije delegiranih sudaca.¹³ Ovi su legatima bili podređeni u svemu osim u slučaju koji im je bio povjeren.¹⁴ Sintagma *appellatione remota* uklanjala je mogućnost daljnega priziva

---

sue inquiratis diligentissime veritatem, et qua secundum fidem catholicam apostolicamque doctrinam inveneritis confirmanda, nostra freti auctoritate secundum ritum ecclesiasticum confirmetis. Si qua vero inveneritis inter eos, que sapiant hereticam pravitatem et sane adversentur doctrine, ad viam veritatis secundum fidei regulam reducatis. Quodsi forsan monitis et mandatis vestris noluerint acquiescere, vos in eos appellatione remota secundum constitutionem, quam edidimus, adversus hereticos procedatis, attentius provisuri, ut Deum habentes pre oculis mandatum nostrum cum omni puritate ac sollicitudine studeatis implere.

¹¹ Jeremija (1, 10): *Gle: postavljam te danas nad narode i kraljevstva, da istrebljuješ i rušiš, da zatireš i ništiš, da gradiš i sadiš.* O značenju i upotrebi riječi tzv. Jeremijine opomene pri izvršavanju legacija usp. I. MAJNARIĆ, “Ruka i oko gospodina pape”, str. 44–45.

¹² Ukratko o Inocentovoj kozmologiji usp. Ivan MAJNARIĆ, *Misije papinskih legata na istočnojadranskoj obali (1159–1204)*, Zagreb, 2007. (magistarski rad dostupan na Filozofskom fakultetu u Zagrebu), str. 153–157 i literaturu ondje navedenu.

¹³ O papinskim delegiranim sucima više vidjeti u: Ian Stuart ROBINSON, *The Papacy 1073–1198: Continuity and Innovation*, Cambridge, 1993.², str. 175–176; Richard Antone SCHMUTZ, *Medieval Papal Representatives: Legates, Nuncios, and Judges-Delegate*, *Studia Gratiana*, 15(1972), str. 441–465, ovdje str. 444, 460–463; Ina FRIEDLÄNDER, *Die päpstlichen Legationen in Deutschland und Italien am Ende des XII. Jahrhunderts (1181–1198)*, (*Historische Studien*, 177), Berlin, 1928., Nachdruck, Vaduz, 1965., str. 109; usp. Robert C. FIGUEIRA, *Papal Reserved Powers and the Limitations on Legatine Authority*, *Popes, Teachers and Canon Law in the Middle Ages*, edd. James Ross SWEENEY and Stanley CHODOROW, Ithaca, 1989., str. 191–211, ovdje str. 193; Jane E. SAYERS, *Papal Judges Delegate in the Province of Canterbury, 1198–1254*, Oxford, 1997., str. 5–11, 25–34.

¹⁴ *Decretalium d. Gregorii papae IX compilatio. (Liber extra)*, col. 1–1340 (dalje: X), I.30.2, U: *Corpus Iuris Canonici* (ed. C. Friedberg), Pars secunda, *Decretalium collectiones*, Graz 1959. (Unveränderter Nachdruck der 1879 in Leipzig bei B. Tauchnitz erschienenen Ausgabe; dalje: CorpIC, II, uz broj kolone).

i time delegiranom sucu davala ovlast konačne presude.¹⁵ Valja ipak naglasiti da institucija delegiranih sudaca potkraj XII. i na početku XIII. st. još nije bila konačno oblikovana, pa su bile moguće određene nedosljednosti ili nesustavnosti.

Uza spomenute formule, u Ivanovu slučaju valja istaknuti odnos i uporabu termina papinski kapelan i papinski legat. Ta se uporaba može sagledati kroz suodnos hijerarhijske titule i crkvene dužnosti. Naime, uspoređujući Ivanove misije u Duklji, odnosno Gornjoj Dalmaciji, Konstantinopolu i Bugarskoj za razliku od poslanja u Bosni, razvidno je da se papa ili Ivan osobno istodobno služe inačicama sintagma *capellanus noster* (u značenju *capellanus domini pape*) i *apostolice sedis legatus*.¹⁶ Tijekom Ivanova poslanja u Bosni vrela Ivana bilježe samo kao *capellanus (summi pontificis)*. U tom je kontekstu napose znakovito da ga ni abjuracija ne spominje kao legata, već samo kao *domini I(ohannis) de Casam(ario), capellani summi pontificis a Romana ecclesia in Bosn(a) propter hoc delegati*.¹⁷

Za razmatranje o Ivanovu pravnom okviru djelovanja u Bosni posebice je znamenita činjenica da je papa, uz njega, poslanje u Bosni namijenio i splitskomu nadbiskupu Bernardu. Naime, Bernard je bio važan kao, kako papa kaže, osoba dobro upućena u bosanske prilike. Osim toga, Bernard je najvjerojatnije prije stolovanja u Splitu bio papinski kapelan,¹⁸ upoznat s posljednjim učenjima i ozračjem Kurije te uz Ivana nadasve pogodan za poslanje. No, iako vrstan poznavatelj lokalnih prilika, zbog križarskoga zauzeća Zadra nikad nije na poslanje pošao.¹⁹ Ivan je potom, vjerojatno nakon upoznavanja s podacima kojima je raspolažao Bernard, poslanje obavio sam.

Najposlije, nameće se pitanje kako objasniti da je Ivana s legatskom titulom oslovio kralj Emerik u pismu papi? Objašnjenje za to pruža nastavak Ivanove djelatnosti. Naime, papa je već 27. studenoga 1202. najavio bugarskomu caru Kalojanu, trnovskom nadbiskupu Baziliju i knezu Bellotti da im kao papinskoga legata šalje Ivana od Casamarija.²⁰ Ondje je Ivan djelovao kao legat *de latere*, s općim pravom legacije (*generale mandatum*), odnosno

---

¹⁵ Pravi razlog tomu bilo je nastojanje Kurije za što učinkovitije organiziranim sudskim sustavom, odnosno oslobađanjem od beskonačnih priziva i odugovlačenja parnica.

¹⁶ Tako je papa za misije u Konstantinopolu Ivana oslovio ... *dilectum filium I(ohannem), capellanum et familiarum nostrum, apostolice sedis legatum* ...; Reg. Inn., II., dok. 200 (209), str. 382–389; dok. 202 (211), str. 394–397.; za misije u Bugarskoj ... *dilectum filium I(ohannem) capellanum et familiarem nostrum, apostolice sedis legatum* ...; Reg. Inn., V, dok. 115 (116), str. 226–229; dok. 118 (119), str. 231–233; dok. 119 (120), str. 233; ili ... *dilectum filium I(ohannem), capellanum nostrum, ecclesie Romane legatum* ...; Reg. Inn., VI, dok. 143 (143, 144), str. 235–238.

¹⁷ Reg. Inn., VI, dok. 141, str. 231–233.

¹⁸ To se posredno može zaključiti iz Bernardove uloge u vjerojatno nekoliko legatskih misija kardinala đakona koji su boravili u Splitu tijekom 1190–ih; usp. I. MAJNARIĆ, *Misije papinskih legata*, str. 175–178; Slavko KOVAČIĆ (Sl. K.), Bernard, splitski nadbiskup, *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 1, Zagreb, 1983., str. 698.

¹⁹ Usp. M. ANČIĆ, *Bilinopoljska abjuracija*, str. 32–33.

²⁰ Reg. Inn., V, dok. 115 (116), str. 226–229; dok. 118 (119), str. 231–233; dok. 119 (120), str. 233; usp. Robert L. WOLFF, The 'Second Bulgarian Empire.' Its origin and History to 1204., *Speculum: a Journal of Medieval Studies*, 24(1949) 2, str. 167–206, ovdje str. 192–196; James Ross SWEENEY, Innocent III, Hungary and the Bulgarian Coronation: A Study in Medieval Papal Diplomacy, *Church History*,

držao *plene officium legationis*. Dolaskom Kalojanovih poslanika na ugarski dvor, gdje je Ivan boravio, te njegovom pripremom za odlazak s tim poslanicima, zapravo je započela Ivanova legatska misija u Bugarskoj. Stoga ne treba čuditi Emerikova upotreba riječi legat u tom kontekstu i neformalnijem stilu pisanja od papinskoga.

Sve te činjenice upućuju na to da papa Ivana od Casamarija u Bosnu nije uputio kao papinskoga legata nego delegiranoga suca.²¹ Da Ivan abjuraciju nije proveo kao legat s općim pravom legacije, odnosno držeći *plene officium legationis* – što je kako je spomenuto bilo moguće²² – upravo svjedoči papina nakana da s njim u Bosnu pošalje nadbiskupa Bernarda. Naime, legat *de latere* legatske ovlasti mogao je provoditi bilo kada i bilo gdje nezvezano uz osnovnu zadaću koju mu je namijenio papa. Sukladno tomu može se pomisliti da je Ivan u Bosni proveo abjuraciju kao legat *de latere*, pri čemu se njegova osnovna misija odnosila na Bugarsku. No, ta mogućnost nije vjerojatna. Ivan je prema papinim riječima, pri poslanju u Bosni trebao za sudruga imati Bernarda. No, u papinskim pismima nema nikakve potvrde da je Bernard imenovan legatom, naprotiv, Inocent se služi spomenutom formulom *appellatione remota*. Osim toga, legati *de latere* dolazili su iz kruga kurijalnih službenika, a službu su obavljali samostalno ili u zajednici s drugim legatom, koji je bio istoga crkvenoga hijerarhijskoga položaja ili za stupanj nižega. Stoga, upravo jer je trebao djelovati sa sudrugom, koji je bio splitski nadbiskup, Ivan na poslanju nije mogao biti legat *de latere*.²³ Formula *appellatione remota* i papini izričiti naputci Bernardu ujedno pobijaju i mogućnost da je Bernard mogao biti Ivanov delegat. Može se zaključiti da riječi abjuracije (*propter hoc delegati*) i formula *appellatione remota* napose potvrđuju zaključak da je Ivan u Bosni nastupao kao papinski delegirani sudac. Čitavo pak papino pismo Bernardu i Ivanu može se protumačiti kao legitimacija delegiranim sucima.

Naizgled se, međutim, čini da prilike u Bosni u striktnom smislu nisu zahtijevale akciju delegiranoga suca.²⁴ No je li to doista bilo tako?

***

Različiti stav papinstva prema hereticima i onima koji su herezu štitili, dopuštali ju ili nisu djelovali protiv nje najbolje se vidi u praksi Kurije prema Kulinu. Naime, postupak Kurije prema Kulinu treba promatrati u svjetlu niza papinskih odredba protiv zaštitnika hereze. Već je dio kanona 27 Trećega lateranskoga koncila (1179.) propisao razrješenje vjernosti vazala i konfiskaciju posjeda knezova koji su pomagali sjevernopirenejske

---

42(1973) 3, str. 320–334, ovdje str. 321–322; Dietmar HINTNER, *Die Ungarn und das byzantinische Christentum der Bulgaren im Spiegel der Register Papst Innocenz' III.*, Leipzig, 1976., str. 43 i dalje.

²¹ Tu je ideja već donekle iznesena u I. MAJNARIĆ, *Misije papinskih legata*, str. 164, gdje, međutim, nije bilo prostora za razradbu te tvrdnje i primjenu njezinih implikacija na čin abjuracije.

²² Usp. primjere navedene u SAYERS, *Papal Judges Delegate*, str. 25–34.

²³ Slična argumentacija vodi i zaključku da Ivan nije pripadao ni razredu “poslanih” legata, ali ne nužno od “strane” pape.

²⁴ Delegirani suci ponajprije su rješavali sporove unutar crkvene organizacije.

pljačkaše u pustošenju južnom Francuskom, predviđao i mogući vojni pohod protiv njih.²⁵ Dio dekretista već tada je promatrao taj dio kanona u tijesnoj svezi s njegovim početnim dijelom uperenim protiv heretika, te su tako na određeni način poistovjetili pomaganje pljačke i hereze, što su pak doveli u uzročno-posljedični slijed s konfiskacijom posjeda zemaljskoga vladara, razrješenjem vjernosti njegovih podanika i vojnom intervencijom. Kazne protiv pomagača heretika dodatno je razradio 1184. papa Lucije III. konstitucijom *Ad abolendum*,²⁶ a zatim 1199. Inocent III. dekretom *Vergentis in senium*, koji je uputio kleru, konzulima i puku Viterba.²⁷ U potonjem kao svjetovna kazna ponovljena je odredba konfiskacije dobara svih branitelja i zagovornika heretika.²⁸ Također je spomenuto da će izbacivanje heretika iz pojedinih zemalja, odnosno izvan granica Patrimonia sv. Petra, biti prepušteno svjetovnim vladarima na papin zagovor. Naime, tu je odredbu u praksu proveo već 1197. papa Celestin III., koji je sukladno spomenutoj odluci Trećega lateranskoga koncila na vojni pohod pozvao katoličke vladare, odnosno vrhovnoga vladara ili susjede vladara označenoga kao branitelja heretika te im kao plijen ponudio njegovu zemlju.²⁹ To je bio obrazac prema kojem je Inocent pristupio problemu s hereticima u južnoj Francuskoj tijekom i nakon 1208., ali i problemu s Bosnom te je poslije čitav taj koncept sročćen u jednom

---

²⁵ Gian Domenico MANSI, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, sv. 22. Graz, 1961. (Unveränderter Nachdruck der 1903 bei Hubert Welter in Paris erschienenen Ausgabe), 232; *De Brabantionibus et Aragonensibus, Navariis, Bascolis, Coterellis et Triaverdinis, qui tantam in Christianos immanitatem exercent, ut nec ecclesiis, nec monasteriis deferant, non viduis, et pupillis, non senibus, et pueris, nec cuilibet parcant aetati, aut sexui, sed more paganorum omnia perdant, et vastent: similiter constituimus, ut qui eos conduxerint, vel tenuerint, vel foverint per regiones, in quibus taliter debacchantur, in Dominicis, et aliis solemnibus diebus per ecclesias publice denuncientur, et eadem omnino sententia et poena cum praedictis haereticis habeantur adstricti, nec ad communionem recipiantur ecclesiae, nisi societate illa pestifera, et haeresi abjuratis. Relaxatos autem se noverint a debito fidelitatis et hominii, ac totius obsequii: donec in tanta iniquitate permanserint quicumque illis aliquo peccato tenentur annexi. Ipsis autem, cunctisque fidelibus, in remissionem peccatorum injungimus, ut tantis cladibus, se viriliter opponant, et contra eos armis populum Christianum tueantur. Confisceturque eorum bona, et liberum sit principibus, hujusmodi homines subijcere servituti.*

²⁶ Za konstituciju *Ad Abolendum* usp. X. V, 7, 3 (CorpIC, II, 780–782).

²⁷ Za dekret *Vergentis in senium* usp. Reg. Inn., II, dok. 1, str. 3–5, i ondje navedenu literaturu, posebice Othmar HAGENEDER, Studien zur Dekretale “Vergentis” (X, V, 7, 10). Ein Beitrag zur Häretikergesetzgebung Innocenz’ III, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Kanonistische Abteilung*, 49 (1963), str. 138–173; Kenneth PENNINGTON, ‘Pro peccatis patrum puniri’: A Moral and Legal Problem of the Inquisition, u: K. Pennington (ed.): *Popes, Canonists and Texts, 1150–1550*. Variorum Collected Studies Series; CS 412, Aldershot, 1993., Variorum, str. 1–21, br. XI.

²⁸ Reg. Inn., II, dok. 1, str. 3–5; *Nec ad eos bona ipsorum ulterius revertantur, nisi eis ad cor redeuntibus et abnegantibus hereticorum consortium aliquis voluit misereri: ut temporalis saltem pena corripiat, quem spiritualis non corrigit disciplina.*

²⁹ Othmar HAGENEDER, Das päpstliche Recht der Fürstenabsetzung: seine kanonistische Grundlegung (1150–1250), *Archivum Historiae Pontificiae*, 1 (1963), str. 53–95, ovdje str. 68; ISTI, Studien zur Dekretale “Vergentis” (X, V, 7, 10). Ein Beitrag zur Häretikergesetzgebung Innocenz’ III, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Kanonistische Abteilung*, 49 (1963), str. 138–173, ovdje str. 155. U slučaju iz 1197. riječ je o Celestinovu pozivu kršćanskim vladarima na Pirenejskom poluotoku na pohod protiv kralja Leóna.

od kanona Četvrtoga lateranskoga koncila. Dio kanona 3 propisao je da zemaljski vladar koji štiti herezu, zagovara je ili dopušta na području svoje vlasti, bude ekskomuniciran. U slučaju da se u roku od godine dana ne pokaje, bilo je dopušteno osuditi ga kao heretika, a papa je njegove vazale mogao razriješiti zakletve vjernosti i pozvati katoličke vladare na vojni pohod, koji bi nakon istjerivanja heretika mogli taj teritorij legitimno držati.³⁰

Smije se pomišljati da su upravo slučajevi Bosne i albigenške križarske vojne uzorni primjeri za donošenje kanona 3. Time je slučaj Bosne i Kulina bio Inocentu III. bitan u pogledu prakse, ali i kao obrazac za buduće postupke, kako prema svjetovnim vladarima koji dopuštaju herezu, tako i prema vjerskim zajednicama optuženima za herezu.³¹

S tim na umu vjerojatno treba pomišljati i na dozu izražene opreznosti u Inocentovu nastupu prema bosanskom problemu. Nakon denuncijacije (s jedne ili više strana)³² o svemu je kontaktirao Emerika.³³ U pismu od 11. listopada 1200. papa je Emeriku ponovio središnji dio dekreta *Vergentis in senium*, završivši ga riječima da one koje se ne popravi duhovnom kaznom, neka se to učini svjetovnom. Sukladno tomu papa je upozorio da je Kulin primio mnogo patarena protjeranih iz Splita i Trogira, pružio im ne samo sklonište već i otvorenu zaštitu, smatrajući ih katolicima i nazivajući ih “kršćanima”, njihovim izvornim nazivom. Tako je područje svojega vladanja i sebe samoga izložio opasnosti. Papa je pak želio spriječiti širenje takvoga nauka i pozvao kralja da se snažno naoruža, pa ako Kulin ne protjera heretike iz zemlje i ne zaplijeni im imovinu, neka kralj protjera Kulina i heretike iz čitavoga Ugarskoga Kraljevstva, a imovinu neka im zaplijeni.³⁴

---

³⁰ X. V, 7, 13 § 2 (CorpIC, II, 787–788); *Qui, autem invenit fuerint sola suspicione notabiles, nisi iuxta cosiderationem suspicionis qualitatemque personae propriam innocentiam congrua purgatione monstraverint, anathematis gladio feriantur, et usque ad satisfactionem condignam ab omnibus evitentur, ita, quod, si per annum in excommunicatione persisterint, ex tunc velut haeretici condemnentur.* X. V, 7, 13 § 3 (CorpIC, II, 788); *Si vero dominus temporalis, requisitus et monitus ab ecclesia, suam terram purgare neglexerit ab [hac] haeretica foeditate, per metropolitanum et ceteros comprovinciales episcopos excommunicationis vinculo innodetur, et, si satisfacere contempserit, infra annum significetur hoc summo Pontifici, ut ex tunc ipse vasallos ab eius fidelitate denunciet absolutos, et terram exponat catholicis occupandam, qui eam, exterminatis haeticis, absque ulla contradictione possideant, et in fidei puritate conservent, salvo iure domini principalis, dummodo super hoc ipse nullum praestet obstaculum, nec aliquod impedimentum opponat, eadem nichilominus lege servat circa eos, qui non habent dominos principales.*

³¹ Na potonji dio tvrdnje, o Inocentovoj praksi prema vjerskim zajednicama optuženim za herezu, već je upozoreno u: F. ŠANJEK, *Abjuracija bosansko-humskih krstjana*, str. 15; ISTI, *Bosansko-humski krstjani*, str. 243.

³² Na mogućnost još jedne denuncijacije uz Vukanovu upozorava M. ANČIĆ, *Bilinopoljska abjuracija*, str. 26–28.

³³ Tadija SMIČIKLAS, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 2, Zagreb, 1904. (dalje: CD CDS, II), dok. 324, str. 350–352.

³⁴ Isto; *Accepimus autem, quod cum nuper venerabilis frater noster (Bernardus) Spalatensis archiepiscopus Patarenos non paucos de Spalateni et Traguriensi civitatibus effugasset, nobilis vir Culinus banus Bossinus iniquitati eorum non solum tutum latibulum, sed et presidium contulit manifestum, et perversitati eorundem terram suam et se ipsum exponens ipsos pro catholicis, immo ultra catholicos honoravit, vocans eos anotonomasice (!) christianos. Ne igitur huiusmodi morbus,*

Papa je, dakle, Emerika jasno i nedvojbeno pozvao na vojni pohod protiv Kulina, ako ustraje u podupiranju heretika. Papa pritom jasno razlikuje Kulina kao zaštitnika heretika i same heretike. Kulin je pak, nakon što je primio heretike, braneći ih, podupirući pa čak i jamčeći za njih, područje svojega vladanja izložio opasnosti. Osim u nemogućnosti spasenja, opasnost se ponajprije očitovala u mogućnosti Kulinove depozicije kao svjetovnog vladara. Stoga je Inocent, pozivajući se kao pastir na svoju *plenitudo potestatis*, uputio zagovor Emeriku, vrhovnom vladaru pod čijim se okriljem nalazio Kulin, da upotrijebi svoje svjetovne ovlasti na dobrobit kršćanstva i kao zaštitnik Crkve u Bosnu uvede red. Pritom bi za papu Emerikov vojni pohod protiv Kulina spadao u kategoriju svjetovne kazne, koja je kao posljedicu doduše imala željeni efekt pastoralne brige. No, napose je bitno da je Inocent ostavio otvorenu mogućnost Kulinova pokajanja, pa je pismo Emeriku, iz kojega su informacije u nekom obliku zasigurno stigle i do Kulina, trebalo poslužiti kao svojevrсна opomena radi pokajanja, ali istodobno i kao preventivna mjera u slučaju Kulinova ustrajanja u podupiranju hereze.

Dvije godine nakon pisma Emeriku, iz pisma splitskomu nadbiskupu Bernardu i kapelanu Ivanu očituje se novi i drugačiji stav Kurije prema pitanju pravovjernosti bosanske vjerske zajednice. U te dvije godine promijenila se i papina retorika. Dok u pismu Emeriku papa pripadnike bosanske vjerske zajednice karakterizira kao heretike, u pismu Bernardu i Ivanu iz 1202. navodi da su pripadnici te zajednice osumnjičeni i ozloglašeni da su zaraženi katarskom herezom. Odnosno, čini se da je bosansku vjersku zajednicu papa uglavnom bio sklon držati pravovjernom, ali isto tako da je u njoj uočio neke nepravilnosti. Na takvu promjenu stajališta utjecalo je više razloga.

Prije svega, Emerik nije bio pripravan poduzeti vojnu akciju protiv Kulina. Razloge tomu može se tražiti u vanjskoj i unutarnjoj političkoj poziciji Ugarske i pridruženih joj kraljevstava. Naime, zbog napada bugarskoga i vlaškoga cara Kalojana na Srbiju te Emerikova sukoba s njim 1202.–1203.,³⁵ papa je Emeriku odobrio odgodu obećanoga odlaska na križarsku vojnu u Svetu Zemlju.³⁶ Istodobno Emerik je na papin zahtjev, ali i iz

---

si eius non obsistatur principiis, vicina corrumpat et in regnum, quod absit, Ungarie defluat labes eius, serenitatem regiam rogamus, monemus et exhortamur in domino in remissionem tibi peccaminum iniungentes, quatinus ad vindicandam tantam Christi et christianorum iniuriam potenter et regaliter accingaris, et nisi banus predictus uniuersos hereticos de terra sue potestati subiecta proscriserit, bonis eorum omnibus confiscatis tu eum et hereticos ipsos non solum de terra eius, sed de toto Ungarie regno proscribas et bona talium, ubicunque per terram tuam poterunt inueniri, confisces, nec parcat oculus tuus bano predicto, quin contra eum iurisdictionem exerceas temporalem, si alias ad viam rectitudinis non poterit revocari.

³⁵ O tom sukobu usp. J. R. SWEENEY, Innocent III, Hungary and the Bulgarian Coronation, str. 321–323; HINTNER, *Die Ungarn und das byzantinische Christentum der Bulgaren*, str. 95–97; Konstant JIREČEK (preveo Jovan RADONIĆ), *Istorija Srba*, knj. 1 (do 1537. godine), Beograd, 1952., str. 164–165

³⁶ O tom napadu svjedoči sam papa u pismu Emeriku od 9. studenoga 1202.; usp. Reg. Inn., V, dok. 102 (103), str. 204–205. Valja naglasiti da je Sima Ćirković (Sima M. ĆIRKOVIĆ, Jedan prilog o banu Kulinu, *Istoriski časopis*, 9–10 (1959), str. 71–77), koji je prvi upozorio na važnost toga papinoga pisma, držao da se vojni sukobi odnose na Kulinov napad na Srbiju, a to je prihvatio i Mladen Ančić (ANČIĆ, Bilinopoljska abjuracija, str. 27–28). Lujo Margetić (MARGETIĆ, Neka pitanja Abjuracije, 2005, str.

osobnih razloga, tijekom ljeta 1203. vojno pomagao češkomu princu Otakar I. Přemyslu u borbi pretendenata za njemačko prijestolje.³⁷ Također potkraj 1202. Emerik je pozornost morao posvetiti i križarskom osvajanju Zadra. U tim okolnostima, Emeriku nije bilo politički mudro ulaziti u sukob s Kulinom.

Za dvogodišnje diplomatske pripreme vojne akcije protiv Kulina, bitno se promijenila i pozicija kralja Vukana, drugoga svjetovnoga vladara koji je tu akciju mogao provesti i koji je uostalom denunciраo Kulina. Naime, za sukoba Kalojana s Emerikom Vukan je pristao uz potonjega, a brat mu Stefan, srpski veliki župan, uz bugarskoga cara. U tom kontekstu, Vukan vezan uz Emerika, zauzet sukobom s Kalojanom i bratom Stefanom, pokušavajući utvrditi naslov velikoga župana koji je u sukobima stekao, također nije imao interesa za vojnu akciju protiv Kulina.

No, na promjenu papina stajališta, osim činjenice da nijedan svjetovni vladar nije mogao provesti u djelo odredbe dekreta *Vergentis in senium*, ponajprije je utjecao sam Kulin. Sam čin slanja dvojice pripadnika bosanske vjerske zajednice u Kuriju jasan je znak Kulinova pokajanja, koje je označilo da prihvaća papino vodstvo te – analogijom teorije dvaju mačeva – svoj svjetovni mač stavlja na raspolaganje duhovnom. To je bio preduvjet koji je papi bio potreban za učinkovitu zaštitu Crkve u Bosni te uređenje položaja tamošnje vjerske zajednice. Međutim, pritom je znakovito da sam Kulin, čini se, nije postupio prema hereticima u skladu s odredbama dekreta *Vergentis in senium*. Naprotiv, postupio je politički mudro i prosudbu o pravovjernosti bosanske vjerske zajednice prepustio papi, svjestan širih političkih okolnosti.

U danim okolnostima Inocent III. je bio suočen s mogućim postojanjem heretičke zajednice u Bosni. Svi ti razlozi, kao i iskustvo s križarskim osvajanjem Zadra – pri čemu su se Inocentu očitivali neželjeni rezultati sprege političkih okolnosti u potpunoj suprotnosti s njegovim poimanjem suodnosa duhovnoga i svjetovnoga mača – uzrokovali su da je papa, kao *vicarius Christi*, postojeću vjersku zajednicu u Bosni pokušao što učinkovitije privesti općemu strujanju reformirane Crkve, odnosno odlučio ju “ozakoniti” kao njezin dio. Takvo razmišljanje potvrđuje i nepostojanje ikakvih vijesti da su dvojica članova bosanske vjerske zajednice upućenih u Kuriju proglašeni hereticima. Budući da je imao osiguranu potporu Kulina kao svjetovnoga vladara, papa je u Bosnu odlučio poslati i svoje predstavnike. Pritom je Inocent imao i stanoviti obzir prema Emeriku kao Kulinovu vrhovnom zemaljskom vladaru.

Papinski predstavnici trebali su u stvarnim okolnostima samo prosuditi pomažu li i štite li Kulin, obitelj mu i njegovi ljudi i dalje neke stvarne heretike i utvrditi koje karakteristike bosanske vjerske zajednice, *krstjana*, nisu bile u skladu s naukom Crkve te ih valja reformirati. Odnosno, u pitanju više nije bila pravovjernost bosanske vjerske zajednice

---

33–37; usp. D. HINTNER, *Die Ungarn und das byzantinische Christentum der Bulgaren*, str. 95–97; 152–153) prvi hrvatski autor koji je uvjerljivo dokazao da se nije radilo o Kulinovu, već o napadu bugarskoga i vlaškoga cara Kalojana.

³⁷ O tome svjedoči sam papa u pismu Emeriku; Reg. Inn., VII, dok. 127, str. 202–208; usp. Z. J. KOSZTOLNYIK, *Hungary in the Thirteenth Century*, New York, 1996., str. 28.

– premda njezin nauk nije bilo u potpunosti u skladu sa stajalištima Kurije³⁸ – već je ponajprije bilo potrebno iz te zajednice presudom izdvojiti one koji su njezinu pravovjernost narušavali. Tako se s jedne strane pastoralnom brigom nova zajednica privodila bliže središnjim strujanjima Crkve, a s druge strane djelovalo protiv heretika te oštrim kaznama napose protiv njihovih pomagača. U tom je kontekstu i bilo potrebno poslanje delegiranih sudaca, a ne papinskih legata.

Sama činjenica upućivanja delegiranoga suca u Bosnu označavala je sklonost Kurije da bosansku vjersku zajednicu promatra kao pravovjernu, odnosno da se ta zajednica promatra kao dio krila Crkve, a ne kao nešto izvan nje. To je donekle i uzrokovalo Ivanov blagonakloni postupak prema bosanskoj vjerskoj zajednici, na koji je upozoreno u historiografiji,³⁹ ali i istodobno reciprocitetom pozitivnoga Ivanova izvješća o poslanju, potvrdilo opravdanost Kurijine sklonosti. Upravo stoga je abjuracijom – koju je iz već spomenutih razloga proveo samo Ivan od Casamarija, a ne i nadbiskup Bernard – bosanskoj vjerskoj zajednici, potvrđenoj s nazivom *krstjani*, propisano poštivanje i primjena odredaba reformirane Crkve, ali učinjena i jasna razlika između njih i ostalih heretičkih zajednica, odnosno dijela heretičkih pridošlica među njima.⁴⁰ Na zagovor predstavnika Kulin se tih pridošlica i njihovih pomagača odrekao i najvjerojatnije prema pomagačima primijenio odredbe dekreta *Vergentis in senium*, odnosno protjerao ih s područja svojega vladanja, a imovinu im zaplijenio.⁴¹ Je li se Kulin njih doista odrekao u danom trenutku nije bilo od presudnoga značenja. Sam Ivan izrazio je sumnju u dugotrajniji uspjeh odredba svojega poslanja, ako se u Bosni ne pristupi ozbiljnoj organizaciji crkvene uprave. Kako će vrijeme pokazati, njegovo mišljenje bilo je ispravno. Poslanik Ivan na provođenje svega određenoga mogao je samo još dobiti potporu kralja Emerika te pod prijetnjom snage njegova svjetovnoga mača obvezati *krstjane*, ali i Kulina i njegovu obitelj, na poštivanje odredba.

Papa Inocent III. prvotni diplomatski neuspjeh u konačnom ishodu pretvorio je u uspjeh. Na njegove odluke ponajviše je utjecala cjelokupna politička situacija na Balkanu, no papinska nepredvidivost te pastoralna briga za spas vjernih, doveli su do trenutačnoga ozakonjenja bosanske vjerske zajednice. Kako je spomenuto, slučaj Bosne bio je papi uzoran primjer za buduće postupke prema svjetovnim vladarima koji dopuštaju herezu, ali i prema vjerskim zajednicama optuženim za herezu. Pritom je Ivan od Casamarija u Bosni uspješno “kukolj odvojio od žita”.

---

³⁸ Razlike u nauku posebno su analizirane u: L. MARGETIĆ, Neka pitanja Abjuracije, 2003., str. 87–89; ISTI, Neka pitanja Abjuracije, 2005., str. 37–51.

³⁹ L. MARGETIĆ, Neka pitanja Abjuracije, 2003., str. 89.

⁴⁰ Usp. M. ANČIĆ, Bilinopoljska abjuracija, str. 30–31, gdje se primjećuje da je među *krstjanima* bilo heretičkih pridošlica. Pitanje tko su bili te pridošlice i od kuda su došli, prelazi okvire razmatranja.

⁴¹ To se zaključuje iz riječi abjuracije: *nullum deinceps ex certa scientia manicheum vel alium hereticum ad habitandum nobiscum recipiemus*; usp. Reg. Inn., VI, dok. 141, str. 231–233.

Ivan MAJNARIĆ: THE PAPAL LEGATE IVAN DE CASAMARIS AND THE 1203 ACT OF ABJURATION IN BILINO POLJE: THE PAPAL LEGATE WHO WAS NOT A LEGATE IN BOSNIA?

The author in the article addresses some questions connected with the Act of Abjuration in Biljino Polje and suggests a historiographic explanation different from the prevailing one. He deals with the church and legal position of the papal legate Ivan de Casamaris and explores to what order of papal representatives he belonged. In accordance with these conclusions he offers an opinion concerning the relationship of Pope Innocent III and the papal Curia regarding the question of the orthodoxy of the Bosnian religious community in general. He interprets the Act of Abjuration in Biljino Polje as a consequence of a compromise from the viewpoint of the Curia between the political circumstances in Bosnia and the theological principles of the Christians, a compromise resulting from the pope's pastoral care for the salvation of the faithful and the perception of Ban Kulin as the worldly protector who was indispensable to these efforts.

Key words: Middle Ages, papacy, Act of Abjuration in Biljino Polje, Ivan de Casamaris, delegated judges, Bosnian ban Kulin, Christians.

